

AR ŽINOTE, KAD

EKSLIBRISAS – ATMINTIES IR PADĖKOS ŽENKLAS MEDIKAMS

Ekslibrisas [lot. Ex libris – iš knygų], knygos nuosavybės ženklas – lapelis, klijuojamas viršelio vidinėje pusėje arba priešlapyje. Iš pradžių ekslibrise buvo spausdinami asmenų herbai, monogramos, asmenvardžiai, įstaigų pavadinimai, dabar – dažniausiai meninis piešinys, charakterizuojantis bibliotekos pobūdį arba savininko polinkius. Ekslibrisai raizomi medyje, varėje, linoleume bei kt. medžiagose ir tiražuojami spaudos technika. Dalis šiuolaikinių ekslibrisų yra praradę savo funkcinę paskirtį ir, kaip mažosios grafikos kūriniai, gaminami tik parodomis. (Knygotyra. Enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 97)

Žmogaus noras kaip nors pažymėti, išskirti savo knygą yra labai senas. Seniausiu knygos ženklu laikoma fajansinė plokštelė (jos dydis 62x38 cm) rasta su papiruso ritiniu. Įrašas plokštelėje nurodo šio papiruso savininką – Egipto faraoną Amenhotepą III (Amenofisą, mirė apie 1377 per. m. e.) ir jo žmoną Teję. Plokštelė saugoma Britų muziejuje Londone (V. Kisarauskas. Lietuvių ekslibrisas. Vilnius, 1991, p.8).

Kaip įdomu paimti knygą, kurioje atsispindi jos priklausomybės kažkam (asmeniui, bibliotekai, organizacijai ir pan.) istorija. Tokių knygų su įrašais, antspaudais, lipdėmis, ekslibrisais galima rasti ir Lietuvos medicinos bibliotekos fonduose.

Lietuvos medicinos biblioteka per du dešimtmečius sukaupė daugiau kaip 600 ekslibrisų lietuviškosios medicinos tema, sukurtų 100 Lietuvos ir 16 užsienio autorių, atliktų įvairia technika. Surengtos dvi parodos, išleisti parodų katalogai. Lapkričio mėnesį laukiame trečiosios parodos „Lietuvos medicina. 2014“ atidarymo. Parodoje dalyvaus 49 autoriai, pristatę 230 darbų. Iš jų 34 autoriai, kurie ankstesnėse parodose nedalyvavo.

Ekslibrisų kolekcijos atsiradimo istorija

1994 m. Lietuvos medicinos bibliotekos 50-mečiui (įkurta 1944 m. spalio 9 d.) surengta pirmoji ekslibrisų paroda-konkursas „Lietuvos medicina“, davė pradžią lietuviškosios medicinos ekslibriso kolekcijos atsiradimui. Remiantis Lietuvos ekslibrisininkų klubo bei Lietuvos dailininkų sąjungos ekslibriso grupės ryšiais ir patirtimi, buvo išsiųsti kvietimai įvairių šalių autoriams dalyvauti Tarptautinėje parodoje-konkurse „Lietuvos medicina“. Konkurso sąlygose buvo nurodyta, kas turėtų atsispindėti mažajame grafikos kūrinyje. Pateiktos žymiausių medikų pavardės bei kai kurios institucijos: Lietuvos raudonojo kryžiaus draugija, Lietuvos medicinos biblioteka, Kauno medicinos akademija, Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus ir kt. Parodos kuratorius ir katalogo sudarytojas – menotyrininkas Donaldas Strikulis. Parodos partneris – Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija.

Į organizatorių kvietimą atsiliepė 39 autoriai iš 16 šalių, pateikta 112 darbų. Iš Lietuvos savo darbus pateikė 12 menininkų, tris ekslibrisus atsiuntė Amerikos lietuvių dailininkas Vytautas O. Virkau. Parengtas ir atspausdintas parodos katalogas (200 egz.), kuriame pateikta informacija apie autorius, pristatytų darbų sąrašas bei po vieną kiekvieno autoriaus darbo iliustraciją, informacija apie rėmėjus. Glaustai supažindinama su Lietuvos medicinos istorija, parodos organizatoriais – Lietuvos medicinos biblioteka ir Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija – lietuvių ir anglų kalbomis. Katalogas buvo išdalintas parodos dalyviams, šventės svečiams, bibliotekoms, išsiųstas autoriams, kurie negalėjo dalyvauti parodos atidaryme bei kolekcininkams. Didžioji dauguma ekslibrisų buvo dedikuoti žymiesiems Lietuvos medikams profesoriams Vytautui Sirvydžiui, Jurgiui Brėdikiui,

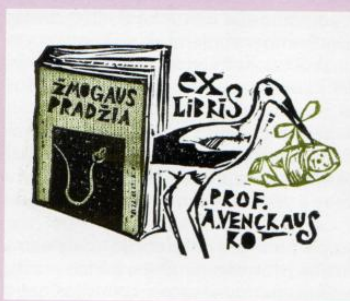
Algimantui Marcinkevičiui, Antanui Sučilai, Juozui Meškauskui, Pranui Mažyliui, Petruvi Avižoniui, Ferdinandui Bendoraičiui ir kt. Medicinos bibliotekai sukurta 17 ekslibrisų Lietuvos ir užsienio autorių. Pirmasis ekslibrisas bibliotekai buvo sukurtas dailininkės Viktorijos Daniliauskaitės „Ekslibris. Valstybinė mokslinė medicinos biblioteka“ 1984 m. bibliotekos 40-mečio proga. Tais pačiais metais pagal jos projektą pagamintas ir metalinis ženkliukas, dengtas balta-raudona emale.

Laikas bėgo, rengėme kitas parodas, įgavome patirties ir ryžto. Po dešimties metų, bibliotekos 60-mečio proga, nusprendėme kreiptis į Lietuvos menininkus, kviesdami dalyvauti parodoje su ekslibrisais, sukurtais įvairiu laiku, bet neeksponuotais pirmojoje parodoje. Parodos dalyvių gausa pranoko visus mūsų lūkesčius. Savo darbus pateikė 59 autoriai ir pristatė net 290 ekslibrisų. Maloniai nuteikė tiek dailininkų amžiaus įvairovė, tiek darbų sukūrimo data bei atlikimo technikos. Išsiplėtė ir knygos ženklų adresatų/savininkų ratas, nuo garbių profesorių iki miestelio felčerio, buvo pristatyti ir institucijoms sukurti ženklai. Galime didžiuotis, kad kolekcijoje turime Domicelės Tarabildienės (darbus pristatė sūnus Rimas Tarabilda), Lili Janinos Paškauskaitės, Laimos Bronislavos Pučkoriūtės, Irenos Genušienės, Alberto Gursko, Antano Kmieliausko, Valerijono Vytauto Jucio, Saulės Kisarauskienės, Vytauto Valiaus ir kitų žinomų Lietuvos menininkų darbų, sukurtų lietuviškojo ekslibriso atsigavimo ir suklestėjimo metais – tai XX a. 6-10 dešimtmetis. Bibliotekos kolekcijoje seniausias ekslibrisas medicinos tema – dailininkės I. Genušienės „Ex Libris R.Vaillionytė“, sukurtas 1958 m.

Parengtas ir rėmėjų (AstraZeneka, Berlin-Chemie Menarini Group) dėka išleistas parodos katalogas (tiražas 500 egz.) su bibliotekos dailininkės Viktorijos Daniliauskaitės įžangos žodžiu, apibendrinančiu abi parodas. Ji yra ir katalogo sudarytoja. Parodos atidaryme dalyvavo gausus būrys svečių. Nuostabu buvo šalia darbų autorių

matyti ir knygos ženklo savininką-mediką, aptarinėjančius parodos eksponatus, atspindinčius menininko ir savininko ryšį. Kaip teigia daugelis menininkų, ekslibrisas yra ne tik konkretaus žmogaus asmeninės knygos ženklas, bet ir gražus pagarbos bei padėkos tam žmogui ženklas. Antrosios ekslibrisų parodos katalogas „Lietuvos medicina“

(2004 m.) pateko į dailininko Valerijono Vytauto Jucio prisiminimų knygos „HOMO SUM (Esu žmogus). Prisiminimai“ puslapius tarp kitų minimų Lietuvoje išleistų ekslibrisų katalogų. Jis yra vienas iš tų kolekcininkų, kuris renka ekslibrisus medicinos tema. „Visų ekslibrisų surinkti neįmanoma, taigi, ir mano rinkinyje dominuoja dvi pagrindinės temos – erotiniai ekslibrisai ir knygos ženklai, skirti medikams“, – personalinės parodos atidaryme „Ekslibrisai medikams“ sakė menininkas. Nemažai ekslibrisų medikams yra ir pats sukūręs.

AR ŽINOTE, KAD

EKSLIBRISAS – ATMINTIES IR PADĖKOS ŽENKLAS MEDIKAMS

Atkelta iš 9 p.

Artėjant 2014 m. bibliotekos jubiliejui, svarstėme, ar verta tęsti medicinos ekslibrisų parodų ciklą? Ar bus norinčių dalyvauti? Trečiajai parodai pakvietėme ekslibrisų kūrėjus pristatyti darbus, sukurtus per pastarąjį dešimtmetį arba tuos, kurie nebuvo pristatyti ankstesnėse parodose. Malonu, kad į rengiamos parodos kvietimą atsiliepė net 34 autoriai, kurie nebuvo pateikę darbų ankstesnėse parodose. Šiai parodai didžiausią pluoštą darbų pateikė dailininkas Klemensas Kupriūnas, Aušra Čapskytė, Valerijonas Vytautas Jucys.

Džiaugiamės jaunaisiais kūrėjais-studentais iš Vilniaus dailės akademijos ir Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijos. Kaip sako parodos kuratorė dailininkė Viktorija Daniliauskaitė: „Tai kaip gaivus oro gūsis jau kiek aprimusioje ekslibriso padangėje“. Atsitiktinai ar ne, susitiko dvi menininkės-grafikės Milda Dainovskytė ir Viktorija Daniliauskaitė. 2013 m. Milda bibliotekoje surengė savo grafikos darbų parodą. Bendraujant išsikalbėta apie bibliotekoje rengiamą ekslibrisų parodą bei jau turimą kolekciją. Milda, pamačiusi gausią bibliotekos ekslibrisų kolekciją, panorė šiuo atradimu pasidalinti su Vilniaus dailės akademijos studentais, juos plačiau supažindinti su ekslibriso istorija, kūrybos specifika. Kalbant kilo mintis pakviesti ir studentus dalyvauti parodoje.

Pirmiausia, Milda nusprendė naujojoje VDA galerijoje „5 malūnai“ surengti ekslibrisų parodą iš Lietuvos medicinos bibliotekos kolekcijos, kad būsimi menininkai galėtų susipažinti su nelabai jiems žinomu žanru – ekslibrisu. Parodoje buvo eksponuojama 80 darbų, kurie atspindėjo įvairias technikas bei laikotarpi. Į parodos atidarymą pasikvietė menininkus Viktoriją Daniliauskaitę, Vytautą Kmieliauską, Mikalojų Povilą Vilutį ir kt., kurie mielai jauniems dailininkams pasakojo apie ekslibriso kelią Lietuvoje ir už jos ribų. Gražu, kai vyresnieji dalinasi savo patirtimi bei žiniomis ir visai nesvarbu, jei tai bus išsifruota/suprasta šiek tiek kitaip, pagal šiandienos patirtį. Šio malonaus bendravimo rezultatas – pluoštas jaunų žmonių sukurtų ekslibrisų (parodai pristatė 30 tradicine technika atliktų darbų). Taip pat reikia pabrėžti, kad atsirado ir tam tikrų naujų ekslibriso žanrų. Sukurti ekslibrisai ne konkrečiam asmeniui ar institucijai, bet abstrakcijos „Onkologijai“, „Okulistui“, „Chirurgui“, pateikti aprašymai, paaškinimai. Bendravimas su jaunaisiais kūrėjais tęsiasi. Rengiant parodą ir parodos katalogą „Lietuvos medicina. 2014“, nuoširdžiai talkina VDA studentai Vilmantas Žumbys ir Milda Dainovskytė.

Manome, kad ši paroda, sužadinti jaunųjų kūrėjų smalsumą ekslibriso žanrui, paskatins ir toliau domėtis ekslibrisu, kurti, dalyvauti parodose Lietuvoje ir už jos ribų. Suteiks viltį, jog lietuviško ekslibriso puoselėtojai Lietuvoje ir už jos ribų turės puikią jaunųjų menininkų pamainą, kuri neleis užgesti ekslibriso žanrui ir jo populiarumui.

Tikimės, kad trečioji lietuviško medicinos ekslibriso paroda sulauks didelio būrio meno gerbėjų, dar labiau suartins menininkus ir medikus ne vien kaip pacientus ir gydytojus, o kaip įdomus, gražus laisvalaikio užsiėmimas kuriant ar kolekcionuojant ekslibrisus. Manome, kad atsiras įdomių sumanymų, kur ir kaip galėtume parodyti sukaupią kolekciją. Galbūt sutelkę jėgas galėsime parengti ir išleisti išsamų, gražų albumą „Lietuvos medicina ekslibrise“, kuriame bus pateikti visi kolekciijoje esantys darbai. Tai būtų puiki dovana medikams ir meno mylėtojams, kultūros ir medicinos istorikams. Lietuvos medicinos bibliotekoje sukaupia mediciniškų ekslibrisų kolekcija laukia tiek meno, tiek kultūros ir medicinos istorijos tyrėjų. „Amžių bėgyje atsiradę knygos ženklai yra reikšmingi kultūros, knygos istorijos objektai, o dažnai ir įdomūs meno kūriniai“, – teigė menininkas, ekslibriso tyrinėtojas ir propaguotojas Vincas Kisarauskas (*Lietuvos knygos ženklai, 1518-1918, Vilnius, 1984*).

Maloniai kviečiame medikus, turinčius ekslibrisų, pasidalinti savo mintimis, ką jums reiškia šis nedidelis meno kūrinėlis *ex libris*? Kokiomis aplinkybėmis jis atsiradė jūsų asmeninėje bibliotekoje? Ar ženklinate įsigytas knygas ir kaip? Parašu, antspaudu, ekslibrisu ar savo sugalvotu ženklu? O jei kas norite praturtinti bibliotekos ekslibrisų kolekciją, nuoširdžiai laukiame.

Keletas faktų iš ekslibriso istorijos:

- Žmogaus noras kaip nors pažymėti, išskirti savo knygą yra labai senas. Seniausiu knygos ženklu laikoma fajansinė plokštelė (jos dydis 62x38 cm), rasta su papiruso ritiniu. Įrašas plokštelėje nurodo šio papiruso savininką – Egipto faraoną Amenhotepą III (Amenofisą, mirė apie 1377 per. m. e.) ir jo žmoną Tejė. Plokštelė saugoma Britų muziejuje Londone (V. Kisarauskas. *Lietuvių ekslibrisas. Vilnius, 1991, p. 8*).
- Pirmieji spausdinti ekslibrisai atsirado kartu su Gutenbergo knygų spausdinimo mašinos išradimu XV a. Vokietijoje.
- Seniausiu ekslibrisu Lietuvoje laikomas Povilo Alšėniškio ekslibrisas, sukurtas 1533 m. Dailininkas nežinomas.
- Pirmuoju ekslibrisu su lietuvišku įrašu laikomas XIX a. pab. ar XX a. pr. nežinomo autoriaus sukurtas ekslibrisas Luetuzi Tumui-Vaižgantui.
- Pirmoji ekslibrisų paroda-konkursas Lietuvoje buvo organizuotas Vilniuje 1908 m., pageriant advokatą Tądą Vrublevskį aukšnio jubiliejaus proga.
- Pirmoji knyga „*Exlibrisas Lietuvoje, XVI-XX šimtmečiai*“, parengta Pauliaus Galaunės, pasirodė 1926 m. Tais pačiais metais buvo surengta ir pirmoji lietuviško ekslibrisų paroda iš menotyrininko P. Galaunės kolekcijos Kaune.
- Pirmąja išsamia lietuviškojo ekslibriso knyga yra laikoma Vitolio E. Vengrio parengta, Čikagoje 1980 m. išleista knyga „*Lithuanian bookplates = Lietuvių ekslibrisai*“. Reikia paminėti, kad knygos sudarytojas Vitolis E. Vengris yra biomedikas.
- Pakruojo 450-ųjų metinių proga žemietis/kraštietis menininkas Klemensas Kupriūnas sukūrė ekslibrisą skulptūrą iš gražiai sukomponuotų girnų. Kai kas teigia, kad tokio ekslibriso niekur kitur nėra.
- 1984 m. pasirodė dailininko Vinco Kisarausko parengta knyga „*Lietuvos knygos ženklai, 1518-1918*“.
- 1991 m. pasirodė Vinco Kisarausko „*Lietuvių ekslibrisas*“. Knyga išleista po autoriaus mirties, Vilniuje.
- 2004 m. ekslibriso tema buvo apginta menotyrininkės leivos Pleikienės daktaro disertacija „*Lietuvos mažoji grafika: meninės komunikacijos paštu formos (1960 - 1990)*“.
- Vieni pirmųjų ekslibrisų medikams buvo sukurti jau XVI a. pradžioje. Remiantis R. Kropp publikacija *Ex Libris Von Arzten – Uber Artzten – Fur Arzten* (Pneumologie. 2010, 64, 249-154), vienu iš tokių yra laikomas 1509 m. Luko Kranacho sukurtas ekslibris „*Exlibris des Dr. Dietrich Block*“.
- Ekslibrisai medicinos tema pasaulyje yra labai paplitę. Jais domisi ir juos renka tiek medikai, tiek įvairūs kolekcionieriai. Gausios medicinos ekslibrisų kolekcijos yra saugomos Amerikos, Didžiosios Britanijos, Airijos, Danijos, Lenkijos, Čekijos, Australijos bibliotekose, apie jas rašoma spaudoje, leidžiami katalogai, bukletai, knygos. Amerikos vaikų gydytojas medicinos istorijos propaguotojas ir aistringas medicinos ekslibrisų kolekcionierius Samuel X. Radbill 1951 m. išleido knygėlę „*Bibliography of medical ex libris literature*“.

R. Vaišvilienė, Lietuvos medicinos biblioteka